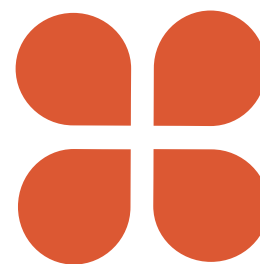

Vårda väl

Riksantikvarieämbetet september 2017

Vad är en färgundersökning?

Färgundersökning är en metod för att förstå historisk färgsättning och för att ta fram beslutsunderlag inför ändringar i byggd miljö. Inte på konstverk, utan färger på väggar, tak och staket med mera, både inom- och utomhus. Detta Vårda väl-blad ger alla som är intresserade av kulturmiljövård en inblick i vad en färgundersökning är och vad resultaten kan användas till. Vårda väl-bladet ingår i en serie om färgundersökningar i byggd miljö.

Det här är en färgundersökning

Begreppet *färgundersökning* betyder kartläggning av en byggnads eller ett objekts yttersta lager, som vi kallar ytskikt. I undersökningen studeras material, kulör och lagerföljd. En färgundersökning kan utföras på olika sätt och anpassas efter vad vi vill ha reda på. Om en miljö ska målas om och rekonstrueras enligt en äldre färgsättning blir fokus för undersökningen att hitta rätt kulörer och stilistisk utformning. Vid en rekonstruktion kan ambitionen vara att använda samma material som målaren som utförde målningsarbetet en gång hade. De tidiga färgskiktens materialinnehåll behöver då analyseras och färgundersökningen kompletteras därför av en *färganalys*. Färgfragment analyseras i ett laboratorium med konserveringsvetenskapliga metoder. I de flesta fall får vi då svar på vilka pigment som använts i en färg, vilket bindemedel färgen består av och om materialet till exempel är giftigt eller nedbrutet.

Syftet med färgundersökning

Färgundersökning är ett sätt att öka kunskapen om en miljö, oavsett om man ska utföra ändringar eller inte. En väl utförd färgundersökning är en värdefull källa till kunskap om hur en miljö varit färgsatt och hur ytskikten i en miljö ska bevaras i framtiden.

En färgundersökning kan ha fler syften:

- Dokumentation (historisk kartläggning av ytskikt).
- Rekonstruktion.
- Materialval vid ommålning eller konservering.
- Restaurerings- och konserveringstekniska frågor, till exempel analys av skador i ytskikt inför konservering.

En välkänd färgundersökning är den som har utförts på Stockholms slotts fasad. Under färgundersökningen hittades många olika historiska färgsättningar. Illustration: Karin Calissendorff/RAÄ.

När utförs en färgundersökning?

I god tid inför en restaurering behöver projektledare och bygglidare veta hur miljön bör behandlas. En färgundersökning kan då ge svar på hur restaureringen bör utföras för att bevara ytskikten. En färgundersökning bör alltså utföras innan en åtgärdsplan skrivs. Om ett föreskrivet material eller en rengöringsmetod används utan att prövas mot de befintliga materialen kan det få negativa konsekvenser. Det kan också strida mot skyddsbestämmelser och påverka miljöns hållbarhet.

Så här utför man en färgundersökning

En färgundersökning innebär att material från miljö, även om det är i små mängder, tas bort för att studeras. Därför är det viktigt att planera undersökningen. Målet ska vara att utvinna mesta möjliga information på minsta möjliga yta. I alla miljöer, men framförallt i en miljö med högt kulturhistoriskt värde, ska provtagningen vara så osynlig som möjligt. Den vanligaste metoden vid färgundersökningar är att göra färgtrappor, stegvisa avtäckningar som visar ytskikten i kronologisk ordning. På så sätt

visar färgtrapporna de olika bemålade delarna i en interiör eller exteriör. Skikten ska jämföras med varandra och visa hur miljön varit bemålad i sin helhet.

Fördjupad kunskap om ytskikten får man genom att undersöka ett uttaget färgprov, så kallat färgsnitt, i mikroskop. I mikroskopet blir alla lager synliga och färgskiktets funktion blir tydliga. På så sätt ökas kunskapen om periodiska ändringar i miljön i form av ommålningar. Undersökningen av färgsnitt ger också möjlighet att identifiera ytskiktets ungefärliga kulör och ytans förbehandling, liksom vissa skadliga och giftiga material.

Färgundersökningar kan genomföras både ute och inne och på alla ytskiktsmaterial, även på puts. Ytskiktsmaterialets konsistens, vidhäftning och ålder påverkar undersökningens metodval. Här spelar erfarenhet hos utföraren en stor roll. Läs mer om beställarens roll i Vårda väl-bladet *Att beställa en färgundersökning*.

För att få bättre kunskap om ytskikten, utförs konserveringsvetenskapliga analyser i ett laboratorium. Den fördjupade undersökningen kallas färganalys. Resultaten kan ge svar på pigmenttyp, bindemedel och eventuella gifter i färg.

En färgundersökning ska kombineras med en arkivgenomgång för att få reda så mycket som möjligt om miljön. Det kan röra sig om gamla kvitton eller metodbeskrivningar om vilka färger och metoder som använts. Arkivsökningen kan ge information om var man hittar flest färglager, var dekor varit placerad eller om byggnadsdelar är utbytta. Arkivgenomgången bör påbörjas innan provtagningen. Läs mer om tillvägagångssättet i Vårda väl-bladet *Att utföra en färgundersökning*.

Resultat och förmedling

Att dokumentera färgskikt innebär att materialet ska redovisas kronologiskt, och att funktion och kulör ska bestämmas. Det finns olika system för att bestämma en kulör: digitala och manuella.

Standarder inom kulturvård

Riksantikvarieämbetet rekommenderar att man bör använda standarder inom kulturvård. Det finns standarder för begreppsapparaten inom kulturvård, för provtagning och för kulturvårdsprocessen. Under 2020 kommer en CEN-standard som är specifik för färgundersökning av arkitekturbundna ytskikt att finnas tillgänglig. Läs mer på <https://www.raa.se/lagar-och-stod/standarder/>.

Här avgör utföraren metodvalet, med hänsyn till färgtyp och frågeställning. Dokumentationsmetoden och mängden data som ska samlas in, bör vara bestämd innan undersökningen påbörjas. Förutom att informationen ska vara systematiserad, behöver själva rapporten bearbetas för att bli så tydlig som möjligt och anpassas till olika målgrupper.

Litteratur och länkar

- EN 16085 Conservation of cultural property – Methodology for sampling from materials of cultural property – General rules*. 2012. European Committee for Standardization, CEN.
- Kulturmiljölag* (1988:950). Svensk författningsslagstiftning, Kulturdepartementet.
- Paint Research in building conservation*. 2006. L. Bregnhøi, H. Hughes, J. Lindbom, T. Olstad & E. Verweij (red.). Archetype Publications, London.
- SS-EN 15898:2011 Bevarande av kulturarv – Generella termer och definitioner*. 2011. Swedish Standards Institute, SIS.
- Standards in Architectural Paint Research*. 2014. L. Nilsen & K. Hinrichs Degerblad (red.). Archetype Publications, London.
- Vårda väl-blad från Riksantikvarieämbetet, <http://www.raa.se/vardaval> (2017-08-21).

Detta blad ingår i en serie för råd om vård och förvaltning av kulturarvet.

Artikeln är licensierad med CC BY där inget annat anges. www.creativecommons.se/om-cc/licenserna/

Riksantikvarieämbetet

Box 1114, 621 22 Visby

Tel: 08-5191 8000. Fax 08-66 07 284

E-post: vardaval@raa.se

www.raa.se